2 De student gaat op zoek: de waarde van (open) leermaterialen voor het eigen leren

Robert Schuwer
Fontys Hogescholen

Marjon Baas
Hogeschool Saxion en ICLON, Universiteit Leiden

Aukje de Ruijter
Interstedelijk Studenten Overleg

Inleiding

Bij het merendeel van studies gericht op hergebruik van open leermaterialen wordt vanuit het docentperspectief geredeneerd. Dit is verklaarbaar, want meestal schrijven docenten de verplichte en aanbevolen literatuur bij een cursus voor die bijdraagt aan het behalen van de beoogde leerdoelen. Toch zijn er situaties te bedenken waarbij studenten niet voldoende hebben aan deze voorgeschreven leermaterialen. Een student kan behoefte hebben aan extra oefenstof, wil kennismaken met andere perspectieven op een bepaald thema, of krijgt meer regie toebedeeld over het onderwijsproces en moet zelf op zoek gaan naar relevante leermaterialen. Tijd om dus ook hergebruik vanuit het studentperspectief in kaart te brengen. Hoe zoeken studenten naar aanvullende leermaterialen? En hoe selecteren ze deze leermaterialen?

In een studie naar het gebruik van open leermaterialen door studenten ingeschreven in een formeel studieprogramma, gaf 30% aan dat het gebruik van open leermaterialen de beslissing beïnvloedde of ze in het formele studieprogramma het betreffende onderwerp zouden kiezen (de los Arcos et al, 2015). Video's en open textbooks waren door die studenten de meest gebruikte open leermaterialen. Deze resultaten zijn gebaseerd op 2132 respondenten van wie 31% in de leeftijd van 19-24 jaar was. Van de respondenten was 61% afkomstig uit de UK en de USA. In Nederland is in 2013 een niet gepubliceerd survey-onderzoek uitgevoerd[2]. De survey was opgebouwd uit gesloten meerkeuzevragen en kende een bruikbare respons van 162 studenten (53% uit hbo, 44% uit wo en 3% anders). De meest genoemde redenen om op zoek te gaan naar leermaterialen naast, of in plaats van, de voorgeschreven leermaterialen waren verduidelijking van de leerstof (64%), snelle en 24/7 beschikbaarheid van digitaal leermateriaal (51%) en tijdbesparing (bijvoorbeeld zoeken naar een samenvatting van de leerstof).
Ondanks dat deze resultaten een globaal beeld geven van het gedrag van studenten aangaande het hergebruik van open leermaterialen, is meer inzicht nodig onder de huidige generatie studenten. Om die reden hebben wij voor de leden van het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) in november 2020 een focusgroep georganiseerd rond dit thema. In totaal hebben daar 40 studenten uit het hoger onderwijs in twee parallelle groepen gesproken over hun gedrag en opinies rond onderwerpen als daadwerkelijk gebruik, vindbaarheid en kwaliteit van gevonden leermateriaal. De studenten kregen enkele stellingen voorgelegd via Mentimeter. Om meer

2 Er is wel een blog verschenen over dit onderzoek: https://www.robertschuwer.nl/?p=672

inzicht te verkrijgen in deze antwoorden, zijn er na de stellingen verklarende gesprekken gevoerd waarbij studenten de gelegenheid kregen hun antwoorden toe te lichten.

Allereerst hebben we achtergrondinformatie verzameld waarbij er is gevraagd naar het type hoger onderwijs (hbo of wo), de fase (bachelor of master) en type studie (alfa, bèta, of gamma) van de student. Tabel 1 geeft de verdeling weer van de aanwezigen naar soort hoger onderwijs en fase.

Fase→ Soort ho↓	Bachelor	Master	Beide	Geen van beide	Niet ingevuld
hbo	12				1
wo	8	9	1	1	1
niet ingevuld	1				6

Tabel 1 Verdeling naar soort ho en fase (N=40)

Van de 40 aanwezige studenten hebben 35 het type studie aangegeven: 2 keer alfa, 15 keer bèta en 16 keer gamma. Twee studenten twijfelden over het type studie en hebben twee waarden ingevuld.
In deze bijdrage worden de resultaten van de focusgroepen gepresenteerd. Daarbij dient te worden opgemerkt dat we in de focusgroepen niet de term “open leermateriaal” hebben gebruikt, maar formuleringen als “vrij beschikbaar alternatief leermateriaal”. De reden hiervoor is dat eerdere onderzoeken naar open leermateriaal leerden dat deelnemers aan die onderzoeken vaak een eigen beeld van open leermateriaal gebruiken die afwijkt van wat beoogd is. We zijn dus niet nagegaan of de bronnen waar studenten naar refereerden ook daadwerkelijk open leermaterialen zijn conform de definitie van open leermateriaal uit de inleiding van deze thema-uitgave.

Wordt er gezocht naar alternatief leermateriaal?

Via twee stellingen is geïnventariseerd of studenten voldoende hadden aan leermateriaal dat door docenten verplicht of aanbevolen werd of dat studenten ook alternatief leermateriaal gebruikten:

- Stelling 1: Leermaterialen die door docenten als aanbevolen/verplicht worden voorgeschreven, zijn voldoende voor mij
- Stelling 2: Ik gebruik naast de leermaterialen die een docent als aanbevolen/verplicht voorschrijft ook andere leermaterialen die ik op internet kan vinden

Uit de resultaten (zie figuur 1 en 2) blijkt dat het merendeel van de studenten (bijna) altijd voldoende heeft aan de voorgeschreven leermaterialen (68.6%), ongeveer een kwart van de studenten (28.6%) heeft soms wel en soms niet genoeg aan de materialen. Toch gaan bijna alle studenten met enige regelmaat of altijd op zoek naar extra materialen op het internet. De meest genoemde alternatieve leermaterialen waren papers en YouTube-video’s. Daarnaast werden samenvattingen en specifieke websites (zoals Wolfram voor bètastudies) meermaals genoemd. Naast zelf zoeken op internet wordt gebruik gemaakt van aangereikte bronnen door medestudenten en, omgekeerd, delen studenten ook hun bronnen met derden. Onderling attenderen en delen gebeurt minder wanneer onderwerpen erg specifiek zijn.

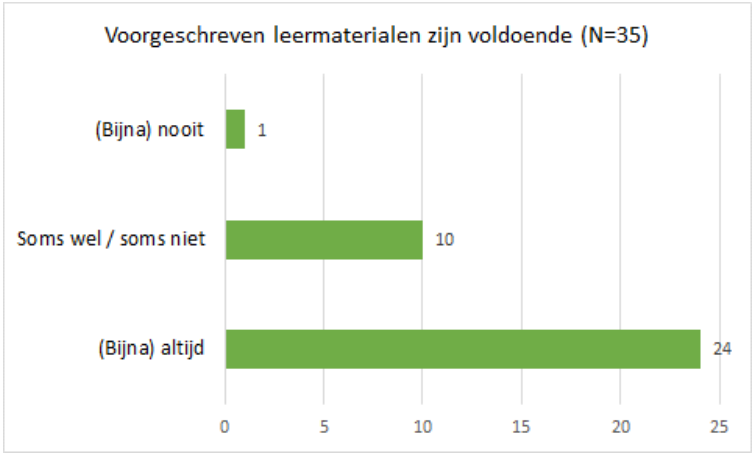

Figuur 1. Voorgeschreven leermaterialen

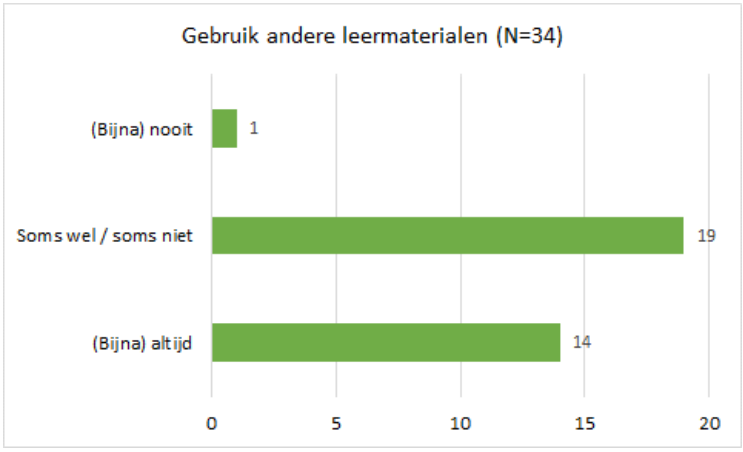

Figuur 2. Gebruik alternatieve leermaterialen

Veelgenoemde redenen om op zoek te gaan naar alternatieve leermaterialen:

- uitleg in alternatief materiaal is duidelijker;
- een voorkeur voor video in plaats van tekst;
- efficiëntie door samenvattingen te gebruiken;
- het is een noodzakelijke activiteit voor een cursus. Denk bijvoorbeeld aan schrijven van essays of het uitvoeren van onderzoeksopdrachten;
- voor programmeeropdrachten is Google een goede vraagbaak om codevoorbeelden te vinden.

“Je hebt wel oefenopgaven, maar als je net vastloopt bij een opdracht die je eigenlijk zou moeten kunnen dan is het wel *nice* dat die uitleg wel op internet te vinden is” (wo, bèta)

De meerderheid van de studenten is niet bereid te betalen voor niet-voorgeschreven materiaal. Is er toch interessant materiaal, maar kost het geld? Dan zoeken studenten naar alternatieven door bijvoorbeeld contact te zoeken met de bibliotheek of door illegale circuits te verkennen. Slechts een paar studenten gaven aan te willen betalen voor extra leermateriaal. Dit geldt met name voor samenvattingen die dan wel enkele euro’s kosten, maar veel tijd besparen.

> “Het is bijna niet te doen om alles te betalen. Ik moet zoveel stukken schrijven waarvoor ik extra informatie nodig heb. Dat kan mijn bankrekening niet aan.” (hbo, gamma)

We hebben de studenten ook gevraagd naar reacties van docenten wanneer ze hen wijzen op alternatieve bronnen. De meesten meldden dat docenten positieve reacties gaven. Zo vertelde een student dat haar docent enthousiast reageerde op door haar aangedragen alternatieve leermaterialen en daar nadien ook andere studenten naar doorverwees. Ook was er ervaring met een docent die stimuleerde om goede, zelf gevonden content te delen met medestudenten. Daartegenover stond een ervaring dat een student een opdracht had opgelost volgens een methode die uit een alternatieve bron afkomstig was, maar dat dit niet werd gewaardeerd door de docent.

Hoe beoordelen studenten de kwaliteit van leermaterialen?

Op de stelling “Ik vind het lastig om de kwaliteit te bepalen van alternatieve bronnen die ik op internet vind” reageerden in totaal 34 studenten. De helft hiervan gaf aan dat (bijna) nooit lastig te vinden, de andere helft vindt het soms lastig. Hoe kan het dat studenten hier zo weinig moeite mee hebben? Veel studenten gaven aan dat ze al in het eerste jaar (en soms al in het voortgezet onderwijs) cursussen hadden gekregen om de kwaliteit van bronnen te bepalen. Hoewel dergelijke cursussen zich vooral richten op zoeken naar en beoordelen van wetenschappelijke artikelen, lijken studenten de skills die ze daar hebben verworven ook toe te passen bij het zoeken naar andere typen bronnen.

Bij de beoordeling van de kwaliteit letten studenten op diverse kenmerken, zoals de bron (afkomstig van goede universiteiten), het aantal citaties (in het geval van een paper), de juistheid van de inhoud (triangulatie toepassen door meer bronnen te bekijken om bevindingen te checken) en eerder gebruik door medestudenten (of doorgestuurd door hen). Een student met een bètastudie gaf aan dat vooral achteraf wordt geconcludeerd of een bron goed is. Als een materiaal dat gebruikt is bij een opdracht inderdaad leidt tot het vooraf door de docent gegeven antwoord, dan is de bron dus van goede kwaliteit. Dat dit pas achteraf kan worden vastgesteld, wordt niet als een probleem beschouwd. Wel werd door sommigen aangegeven dat het inschatten van kwaliteit lastiger is bij een onderwerp waar je als student nog minder expertise in hebt, bijvoorbeeld bij vakken aan het begin van de studie. Ook willekeurige bronnen die via Google gevonden worden, zijn soms lastiger te beoordelen op kwaliteit.

Studenten gebruiken bij de beoordeling van de kwaliteit ook karakteristieken die specifiek passen bij het type leermateriaal dat ze vinden. Zo kun je een tekst herlezen, maar een video bekijk je het liefst maar één keer. Bij het laatstgenoemde type leermateriaal wordt daarom als criterium gebruikt dat de inhoud en aanpak direct duidelijk moet zijn. Om extra zekerheid over de kwaliteit van aanvullende materialen te verwerven, communiceren studenten onderling waar goede materialen te vinden zijn, of wordt de docent gevraagd om de bron te checken indien studenten onvoldoende zeker zijn over de kwaliteit van het materiaal.

> “Als ik nuances in de tekst zie in plaats van kort-door-de-bocht-opmerkingen, dan komt dat bij mij makkelijker binnen dan wanneer het echt heel hard één richting op zou gaan” (wo, gamma)

Welke voorkeur hebben studenten voor de taal van het leermateriaal?

Er zijn veel meer open leermaterialen beschikbaar in het Engels dan in het Nederlands. We wilden daarom nagaan of de taal van het leermateriaal een drempel kan zijn voor hergebruik door studenten. In totaal 34 studenten reageerden op de vraag: Wat is jouw voorkeur voor de taal van het leermateriaal (geschreven of gesproken)? Het blijkt dat de meningen verdeeld zijn (zie figuur 3). Waar 9 studenten geen specifieke voorkeur hebben, hebben 13 studenten het liefst Nederlandstalige materialen, en 8 studenten juist het liefst Engelstalige materialen. Slechts 4 studenten geven aan een harde voorkeur te hebben voor of Engels of Nederlands.

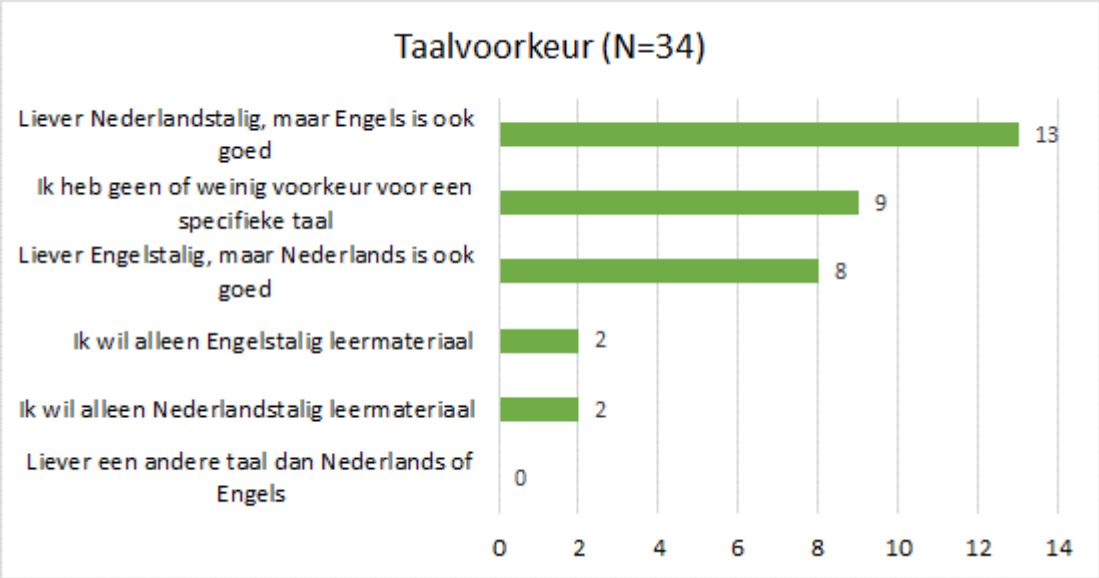

Figuur 3. Voorkeur voor taal van het leermateriaal

Eenheid in terminologie in voorgeschreven literatuur en extra bronnen is de belangrijkste reden dat een meerderheid niet echt een harde voorkeur heeft. Een aantal gaf aan dat de inhoud van hun opleiding wel typisch gericht is op Nederland (bijvoorbeeld de opleiding Pedagogiek) en dat er daarom voorkeur bestaat voor Nederlandstalige literatuur, maar dat voor het schrijven van essays ook moet worden geput uit Engelstalige literatuur. Een student (wo, bèta) gaf aan dat de opleiding moet aansluiten bij de toekomstige werkomgeving en dat daarom eigenlijk de praktijk de taal van het leermateriaal zou moeten bepalen. Voor hem is kennis van termen in Nederlands én Engels belangrijk om in het werkveld serieus genomen te worden.
Is er dan een verschil op basis van het type studie? Voor de studenten waarbij bekend is of ze op het hbo of wo studeren (n=27), zien we dat de 10 studenten die liever Nederlandstalig materiaal hebben, gelijk (5 om 5) verdeeld zijn over hbo en wo.

> “De beste stukken literatuur die je zoekt als je een paper moet schrijven zijn in het Engels, zelfs al heeft het Nederlandse auteurs” (hbo, gamma)

Conclusies

Studenten gaan vooral op zoek naar alternatieve leermaterialen om hun leerprocessen beter te ondersteunen. Ze voelen zich competent in het vinden van additionele leermaterialen, vooral door de trainingen in informatievaardigheden die ze hiervoor krijgen bij hun opleiding. Zoeken naar alternatieve bronnen in aanvulling op wat is voorgeschreven, is vaak een inherent deel van de cursus die ze volgen. Opvallend is dat de meerderheid van de studenten aangeeft weinig

problemen te ondervinden bij het bepalen van de kwaliteit van de gevonden leermaterialen. Het beoordelen en bepalen van de kwaliteit van leermaterialen wordt in onderzoeken onder docenten juist vaak als een hindernis voor hergebruik aangegeven. Het kan zijn dat de criteria waarmee docenten en studenten de kwaliteit beoordelen verschillen. Ook lijken studenten minder moeite te hebben als achteraf blijkt dat de kwaliteit minder is dan verwacht, hetgeen docenten zich minder kunnen veroorloven.

Deze kleine studie kan niet representatief zijn voor de gehele populatie van studenten. Resultaten geven echter voldoende argumenten om gedrag van studenten inzake hergebruik van leermaterialen nader te onderzoeken. Vragen over verschillen tussen bachelor- en masterstudenten, tussen studierichtingen of tussen hbo of wo kunnen dan beter worden beantwoord. Als daarin meer inzicht is verkregen, kan beter worden bepaald of studenten behoefte hebben aan een vorm van ondersteuning en hoe deze het beste aangeboden kan worden.

Referentie

de los Arcos, B., Farrow, R., Pitt, R., Perryman, L-A., Weller, M. & McAndrew, P. (2015). OER Research Hub Data 2013-2015: Formal Learners. OER Research Hub. http://oerhub.net/wp-content/uploads/2015/11/20151117-OER-Hub-Data-Report.pdf